

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A középkori pécsi egyetem ismeretlen tanárai

Ismeretes, hogy hazánk első egyeteméről csak néhány hiteles adat maradt fenn, és ezek közül egyetlen egy sem hazai emléktananyagban található. Ez a körülmény kötelességünkkel teszi, hogy a hatszázadik évforduló alkalmával a legkisebb adat-törmelékkel is gondosan szemügyre vegyük, de egyúttal megengedi azt is, hogy ezeket kiegészítsük, a hiányokat rekonstruáljuk, amennyire azt az adatok lehetővé teszik.

I. LURCZ HERMANN

Lurcz Hermann neve a hazai szakirodalomban már 1937 óta ismert,¹ de részletesebben és főként pécsi kapcsolataival még nem foglalkozott senki. A külföldi irodalomban legutóbb és legbővebben az erfurti Kleineidam Erik² tárgyalta, de ő is csak a pécsi tartózkodás utáni adatokat ismeri. Tekintettel az adatok újszerűségére és a belőlük vonandó következtetések fontosságára, mindenekelőtt a források szövegeit kívánjuk bemutatni az általunk betekintett legrégebb kútfők alapján.

1. Prága. 1379. „In vigilia Trinitatis receptus fuit magister Hermannus Lurcz de studio Quinclesi (!) d (= dedit).”³
1380. „Isti sunt admissi ad baccalariatum Item N. Heylprunna et Jo. de Constantia facti sunt baccalarii sub. mag. Hermanno Lurcz. dd.” (= dede-runt.)
.....
Item Frider. Offenheim Item 3. feria post Laetare det. (= determina-vit) Frider. Rabenolt sub mag. Lurcz. d.”⁴
1382. „Pro examine baccalariandorum, quod solet fieri in die Cinerum, deputati fuerunt IV magistri de IV nationibus . . . et admiserunt infrascriptos secun-dum hunc ordinem Item eodem die det. Jo. Taran supra Zaraw de Wratislaui sub mag. Hermanno Lurcz.”⁵
2. Bécs. 1386. ápr. 13. „Mag. Hermannus Lurcz de Nürenberga, doctor in medicinis, 2 gr. dt.” (= 2 grossos dedit).⁶
1387. „Anno Domini Millesimo CCC LXXXVII-o tertio decima die mensis aprilis Hermannus Lurcz de Nürenberga, magister in artibus, doctor in medicina et baccalarius in theologia, rector parochialis ecclesie in Holfeld, Bamber-gensis diocesis, fuit electus in rectorem Universitatis Wiennensis.”⁷
1388. „WS (= Winter Semester) Dekan der medizinischen Fakultät Wien; in seinem Dekanat wurden die Statuten der medizinischen Fakultät von Wien ausgearbeitet. Aschbach. I. 53., 125.”⁸

¹ BARTA ISTVÁN: Középkorvégl szellemi művelődésünk és a külföldi egyetemek. Regnum 1937. 109.

² ERIK KLEINEIDAM: Universitas studii Erfordensis. Lipsce, 1963. 27. és 265.

³ HARRY KÜHNEL: Mittelalterliche Heilkunde in Wien. Graz, 1965. 35.

⁴ Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae. Tom. I. Liber decanorum. Prága 1830.

186.

⁵ Monumenta i. m. 193.

⁶ Monumenta i. m. 206.

⁷ Die Matrikel der Universität Wien. I. 20.

⁸ I. m. I. 22.

⁹ KLEINEIDAM: i. m. 265.

1390. „Anno Domini M-o CCC-ó LXXXX-o in die sancti Colomanni electus fuit in rectorem Universitatis Wiennensis Hermannus Lurcz, rector parochialis ecclesie in Holfelt, Bambergensis diocesis, magister in artibus, doctor in medicina et baccalarius formatus in theologia. Qui intitulavit subscriptos . . .”⁹

1391—93. „In folgenden Jahren wurde er in Wien zum Doctor der Theologie promoviert.”¹⁰

3. Erfurt. 1395. „Ende des WS wird er an der Universität Erfurt intituliert als dns Hermannus Lurcz de Nurenberga, mgr. sacre theologie, in medicinis et artibus. (W. = Wiessenborn) I. 1 46b 14—16. Er wird sowohl von der theologischen, wie der medizinischen Fakultät recipiert.”¹¹

1396. „WS wird er zum Rektor der Universität Erfurt gewählt. Er ist der erste Inhaber der Lektoralprebende für Theologie an der Marienkirche zu Erfurt. Das Nekrologium der Marienkirche vermerkt seinen Tod unter dem 13. Februar. Das Todesjahr ist nicht sicher bekannt. Es dürfte 1399. gewesen sein.”¹²

Az előadottakból a következő tények állapíthatók meg:

1. Lurcz Hermann ismeretlen időtől kezdve 1379 tavaszáig Pécsen, az egyetem kötelékében tartózkodott. Egyelőre még bizonytalan, mindvégig tanára volt-e egyetemünknek, vagy részben tanulója is és csak tanulmányai befejezése után ment át a prágai egyetemre.

2. Pécsről mint bölcsészkar tanár távozott és Prágában is elsősorban ilyen tanári tevékenységet folytatott. Következik ez abból, hogy a Liber decanorum nem egyetemi fölvételről, hanem átvételről beszél. Továbbá abból, hogy az 1380—82. években Prágában ismételt vizsgáztatott, tehát tanári tevékenységet fejtett ki.

3. Prágai tanárkodása mellett beiratkozott az ottani egyetem orvosi karára is és ott nyerte el az orvos-doktori fokozatot is. Következik ez abból, hogy Pécsről történt távozásakor még hiányzott címéből az orvosi fokozat, viszont mikor 1386-ban Bécsben fölvételre jelentkezik, címei között ott szerepel már az orvosi cím is.

4. Prága sem elégítette ki tudásszomját, mert 1386 áprilisában már a bécsi egyetem anyakönyvében találjuk meg a nevét. Bár a hivatkozott anyakönyv nem említi, hogy milyen minőségben került a bécsi egyetemre, abból, hogy a következő évben, amikor az egyetem rektorává választják, címei között már a hittudományi cím is előfordul, joggal következtethetünk arra, hogy Bécsben teológiai tanulmányokat is folytatott. De emellett szerepet vállalt az orvosi karnál is, ami kitűnik abból, hogy 1387-ben mint az orvosi kar kiküldöttje lesz az egyetem rektora és ő volt az, aki két másik orvostanárral együtt összeállította az orvosi kar tanulmányi szabályzatát. Az 1387-ben előbukkanó új cím, a bambergi egyházmegyéhez tartozó Holfeld plébánosa, bizonyára nem tényleges lelkesítő működést jelent, hanem csak megélhetési alapot biztosított. E cím egyébként arra vall, hogy a teológiai tanárkodás volt élete fő célja, mert a teológiai tanárok nem közvetlenül az egyetemtől, a tandíjából befolyt összegből, hanem egyházi javadalmakból nyerték megélhetésüket.

5. Bécs sem volt élete és munkássága utolsó állomása: 1395 őszén átment az 1392-ben alapított erfurti egyetemre, ahol orvosi és teológus tanári állást vállalt. Egy évvel később, 1396-ban az erfurti egyetem rektori tisztét töltötte be. Erfurti tanár korában írhatta *De paralogismis circa materiam benedictae Trinitatis fieri consuetis* című, 28 paginából álló bölcséleti munkáját, melyben kimutatni törekedett, hogy az arisztotelészi logika még a Szétháromságra is érvényes.¹³

6. Haláláról az erfurti egyetem Liber decanorumjának egy 1399 tavaszán kelt kérvényéből értesülünk, melyben az egyik hallgató vizsgára bocsátását kéri a következő szavakkal: Ego Arnoldus de Iemego intitulatus sub Reverendo magistro Hermanno Lurcz de Nurenbergia pie memorie et audivi ad gradum baccalariatus pertinentes¹⁴

Sajnos, az előzőekben részletezett kútforrások nem nyújtanak fölvilágosítást a bennünket leginkább érdeklő négy kérdésre:

a) Mikor született Lurcz?

b) Hol végezte egyetemi tanulmányait?

c) Tanára volt-e egyetemünknek vagy csak hallgatója?

d) Hogyan került a távoli Nürnbergből Pécsre?

⁹ Matrikel i. m. I. 35.

¹⁰ KLEINEIDAM: i. m. 265.

¹¹ I. m. 265.

¹² I. m. 265.

¹³ KLEINEIDAM a mű 10 kéziratát közli különböző levéltárakból. Mi a bécsi (Nat. Bibliothek. Cod. 4948.), a gieseni (Univ. Bibl. Cod. 805.) és a bambergi (Staatsbibliothek. Cod. Theol. 104.) kéziratot használtuk.

¹⁴ KLEINEIDAM: i. m. 231.

A rejtélyek megoldása végett személyesen kerestük föl a szóbajítható német városok levéltárait abban a reményben, hogy majd csak akad egy adat, melyből Lurcz pécsi tartózkodásának életkorára lehetne következtetni. Sajnos, kutatásunk nem járt a kellő eredménnyel. Nürnbergben ugyan a Városi Levéltár (Stadtsarchiv) aktáik között megtaláltuk a Lurcz-családot az 1315—1438. évekből, sőt két ízben egy bizonyos Lurcz Hermann is, de egyikük sem volt azonosítható a pécsi professzorral.¹⁵ A müncheni Állami Levéltárban (Bayerisches Staatsarchiv) elfekvő bambergi iratokban¹⁶ is előfordul az 1362., 1379., 1382. években Lurcz Henrik, illetve Lurcz András, de nem Lurcz Hermann. Ezzel szemben az ugyancsak Münchenben őrzött holtfelei akták között még a Lurcz név sem volt föllelhető.

Meddő maradt az a munka is, melyet Lurcz Hermann és vele egyidejűleg Vilmos pécsi püspök egyetemi tanulmányainak földerítésére irányult. Sem az egykorú francia,¹⁷ sem az olasz¹⁸ egyetemek német tanulói között nem találtuk meg egyikük nevét sem. Bolognában¹⁹ tanult ugyan egy Hermannus de Norinberga nevű egyén 1324-ben, azonban ez nem lehet azonos az általunk keresett Lurcz Hermannal, mert ez esetben ő 1379-ben kb. hetven, míg halálakor kilencven éves lett volna. Hetven éves korában senki sem iratkozik be egy új fakultásra.

Lurcz Pécsre jövetelének legegyszerűbb magyarázata az volna, ha föltételeznők, hogy mint diák került Pécsre és itt elvégezve a bölcséleti tanulmányokat 1379-ben azért ment át Prágába, hogy ott folytassa tanulmányait olyan fakultáson, melyet Pécssett nélkülöznie kellett. Csakhogy ennek a föltetésnek is megvannak a nehézségei. Nevezetesen:

a) A jelek szerint Lurcz nem azért ment Prágába, hogy ott tanuljon, hanem hogy ott tanári tevékenységet folytasson. Ezt igazolja, hogy Prágában nem beiratkozott az egyetemre, hanem az őt átvette: receptus fuit. És ott vizsgáztatott is.

b) Nem valószínű, hogy a távoli Nürnbergből éppen Pécsset szemelte ki mint tanulmányaira legalkalmasabb helyet, mellőzve a Nürnberghez közelebb eső prágai és az ismertebb francia és olasz egyetemeiket.

c) Nincs tudomásunk arról, hogy a hazánkban letelepedett nürnbergi kereskedő-családok²⁰ között lett volna egy Lurcz-család, melynek egyik sarja Lurcz Hermann, Pécssett találta meg a legközelebbi egyetemet.

d) Alig hihető, hogy a már 30 éves múlttal rendelkező prágai egyetem egy egészen fiatal, nemrég végzett hallgatót hívott volna meg, illetve fogadott volna be tanárai közé. Igaz ugyan, hogy Lurcz Bécsben is gyorsan lett tanulóból tanár, a prágai orvostanhallgatóból bécsi orvos-tanár, de Bécsben akkor már két „diplomával” rendelkezett, kora is megvolt hozzá, hogy az iskolapadból egyenesen a katedrára üljön.

A felsorolt szempontok azt a gondolatot sugalmazzák, hogy Lurcz nem a maga erejéből, hanem külső támogatással, meghívás útján került Pécsre. E föltéves viszont azt mondja, hogy meghívásakor nem volt gyereke, hanem olyan korú, aki már föltűnt tudásával és szorgalmával, akin már megakadhatott annak a szemé, aki a tanárokat kereste. Tekintettel arra, hogy Pécsről történt távozása új studiumok elvégzésére is irányult, azt kell gondolnunk, hogy Lurcz 1379-ben legfőkébb 30 éves lehetett. Mert ebben a korban van még az emberben annyi kedv és szellemi frissesség, hogy újabb tanulmányokba vágjon. Ez esetben 4—5 évi bécsi tanárkodást számítva úgy véljük, hogy legkésőbb 1374-ben került Pécsre. Az idevágó körülményekre talán akkor derül fény, ha sikerül összeállítani Vilmos püspök életét. Ő is Németországból jött ide és valószínű, hogy utazásai közben ismerte meg Lurcz Hermannnt.

¹⁵ Nürnberg, Staatsarchiv: Lurcz Henricus 1315. Neubürgerbuch 465. szám. Ugyanott: Namensregister zu den Lösungslisten:

Lurtz (Lurtz, Lurtzin)	(Lorenzo)	1400.	279/31.
zu Augsburg	L.	1397.	278/29.
C.	S(ebald)	1397.	272/13.
Geraus	L.	1405.	281/40.
Her(mann)	S	1433.	275/58.
Hermann	S	1438.	276/56.

¹⁶ München. Bay. Staatsarchiv.: Hochstift Bamberg. Urkunden: Nr. 3153. (1362. febr. 18.): Literae Friderici Decani Bab. quibus Henricus Lurtz confessus est, quod fedum suum in Bechonem ad missas defunctorum ecclesiae Bab. ab antiquo pertinuit. Nr. 3833. (1379. VIII. 11.): Literae Gerhardi eppi Herbig. executoris a sede apostolica deputati ad abbatem in Banz., quibus beneficium in Muperg. Andree Lortz confert. Nr. 3968. (1382. XII. 10.): Instrumentum super excommunicatione abbatis et conventus Monasterii Banzensis ob resistantiam Andree Lurtz ad parochialem ecclesiam Mockburg presentata factam.

¹⁷ KLEINEDAM ERIK szíves értesítése szerint a párizsi egyetem német hallgatói között Lurcz Hermann neve nem fordul elő.

¹⁸ C. ZONTA—J. BROTTO: Acta graduum academicorum gymnasi Patavini. Pádva 1922. — Repertorium Germanicum. I. köt. Berlin 1916., II. köt. Berlin 1933.

¹⁹ KNOD: Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis. 1899. FRIEDLÄNDER—MALAGOLA: Acta Nationis Germanicae Universitatis Bononiensis. Berlin. 1887. 85.: Hi dederunt domino Johanni de Thurego: Dominus Rudolphus et Dominus Henricus de Basilea, socii XXVI solidos. Item dominus Hermannus de Nurnberch X solidos.

²⁰ Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg. 1962. 51. köt. 467.: Helmut Fr. Haller von Halberstein: Deutsche Kaufleute in Ofen zur Zeit der Jagellonen. — U. az 52. kötet. KUBINYI ANDRÁS: Die Nürnberger Haller in Ofen.

Az egyetemre vonatkozó okmányok között van egy keltezetlen irat, melynek tanúsága szerint egy ismeretlen nevű pápa engedélyt ad egy ismeretlen nevű püspöknek, hogy a pécsi egyetem egyházi jogi és római jogi tanárai részére egy-egy ízben a három egyházmegyei prépostság: a pécsi székesegyházi, a pécsi várbeli Szt. János és a pozsegai Szt. Péter káptalan prépostságának jövedelmeit fönnartsa, illetve adott esetben folyósítsa.²¹ Rejtélyes tehát az okmány kiadója, kelte, rejtélyes a címzettje és főként rejtélyes az ok is, mely ezt az engedélyt sürgette.

Ami az oklevél keltét illeti, első magyar kiadója, Koller József, óvatos volt. A Vatikáni Levéltár prefektusának, Garampi bíbornoknak 1767-ben kelt értesítése nyomán Koller e formuláret Henrik pécsi püspök idejére (1420—1445) datálta, hozzáfűzve mégis: Donec certiora doceamur,²² azaz: amíg bizonyosabbat nem tudunk. Békefi²³ nyilván abból a tényből, hogy a szóban forgó formuláre IX. Bonifác pápa (1389—1404) és utódainak formulárei között fekszik V. Miklós pápáig (1447—1455), IX. Bonifác pápa idejére tette az okmány keltezését minden részletesebb indokolás nélkül. Szabó Pál Zoltán,²⁴ A pécsi Egyetemi Könyvtár tisztviselője, a formuláre keltének kiderítésére 3 szempontot vett figyelembe: 1. az okmány IX. Bonifác és utódainak 1455-ben lezáruló ügyiratait tartalmazó főlíásban található, tehát csak 1389—1455 között keletkezhetett. 2. Az okmány egy püspökhöz van intézve, akit Tisztelendő Testvérnek szólít. Tehát nem íródhatott Alsáni Bálinthoz, mert ő már 1385 óta bíbornok volt és a hozzá intézett leveleknek a bíbornoki címet kellett föltüntetniök. Mivel Alsáni 1408-ban halt meg, nyilvánvaló, hogy az okmány csak 1408 után íródhatott. 3. 1408—1410 között a pécsi püspöki szék nem volt betöltve. Tehát a formuláre csak 1410 után jöhetett létre. Ezért írta Szabó: „A levél tehát csakis János és Henrik püspökök (1420—1445) idejében keletkezhetett. A kettő közül hogy melyiknek szól, eddig ismert adataink szerint nem dönthető el.”

Szabó Pál Zoltán érvelését kiegészíthetjük a következőkkel:

1. Az 1404. évi zalaatnaki lázadás után Zsigmond király megtiltott mindenféle összekötést a római pápával és a tilalmat csak a pápával történt kibékülés után, 1410-ben oldotta föl.²⁵ A levél ezek szerint tényleg csak 1410 után íródhatott.

2. Sajátságos, hogy a formuláre keltének kiderítésében eddig senki sem vette figyelembe azt a körülményt, melyet maga a szóban forgó formuláre kínál föl: a három káptalan prépostjainak névjegyzékét. Ha ugyanis a pápa megengedi, hogy a pécsi püspök 1—1 alkalommal egyetemi célokra fordíthassa a három prépostság jövedelmeit, akkor volt olyan idő, amikor e méltóságok vagy nem voltak betöltve, vagy pedig olyanok foglalták el azokat, akik egyúttal képesítésük folytán az egyetemen is taníthattak. Ez utóbbiaknak tehát egyetemi fokozattal kellett rendelkezniök.

A pozsegai prépostságra vonatkozólag nem állnak rendelkezésünkre megfelelő adatok. A két másik káptalan prépostjainak névsora az egyetem idejében saját gyűjtésünk szerint a következő:

a) A székeskáptalan prépostjai:

1365—1386	nincs adat
1387—1400	Rudolf
1401	László
1402—1418	Uski János
1418—1421	nincs adat
1421—1437	Gathalócz Mátyás
1437—1445	Nempti Gergely

A pécsi várbeli Szt. János káptalan prépostjai:

1360—1402	nincs adat
1402—1425	Pecz-nembeli András
1426	János
1427—1442	nincs adat
1443—1445	Kálnói András

²¹ KOLLER: i. m. 380.

²² KOLLER: i. m. 334.

²³ BÉKEFI REMIG: A pécsi egyetem. Bp. 1909. 46.

²⁴ SZABÓ PÁL ZOLTÁN: A régi pécsi egyetemre vonatkozó kéziratok és nyomtatványok bibliográfiája. Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából. Pécs, 1933. 19. szám.

²⁵ KARÁCSONYI JÁNOS: Magyarország és a nagy nyugati egyházszakadás. Nagyvárad 1885. 24.

Az idézett 3 szempont alapján tehát mellőznünk kell azokat, akik 1. 1410 előtt nyerték el hivatalukat;

2. a későbbiek közül Gathalócz Mátyást, mert mint királyi kancellár inkább politikai téren teljesített szolgálatot, ritkábban tartózkodhatott Pécsen és így egyetemünkön sem tartózkodhatott előadásokat. De mellőznünk kell Nempti Gergely, János és Kálnói András prépostokat, mert egyikről sem tudjuk kimutatni, hogy egyetemi fokozatokkal rendelkeztek volna.

Maradt tehát két időszak, 1418–1421. és 1427–1442., amikor lehetséges volt, hogy egyetemi tanár kapta a jövedelmeket. A két időszak figyelembevételével azt kell mondanunk, hogy a pápai engedély legkorábban 1418-ban került végrehajtás alá. Ami viszont azt jelenti, hogy maga az oklevél, illetve az azt kieszközlő püspöki kérelem legkorábban 1410 és 1418. között íródott. Ez okfejtés szerint egyetemünk tehát 1410-ben még működött.

Nem hallgathatjuk el azonban, hogy e rejtélynek van egy másik megoldási lehetősége is, ami ugyan a formularé keltét korábbi időkre helyezi, de egyetemünknek egy újabb tanárára utal.

Tudomásunk van arról, hogy Vilmos pécsi püspök 1371-ben azt a kegyet kapta a Szent-széktől, hogy az országban 3 kanonoki javadalmat tarthasson fenn 3 *alkalmas* személy javadalmazására. A püspök hivatkozva erre a fölhatalmazásra a következő évben, tehát 1372-ben, egy egri kanóniát juttatott egy Rudolf nevű egyénnek. Az idevágó forrásunk ugyanis a következőket mondja:

„Concessum est Guillelmo episcopo Quinqueecclesiensi, ut possit reservare tres canonicatus cum tribus prebendis, vacantibus vel vacaturis in tribus ecclesiis regni Ungarie, nominando in cancellaria, conferendos tribus personis idoneis. XII. Kal. Septembris anno I. D. Gregorii. Vigore huius gratie contulit unam prebendam in ecclesia Agriensi, prout supra continetur.”²⁶

„Dominus episcopus Quinqueecclesiensis virtute potestatis sibi date auctoritate apostolica contulit unum canonicatum et prebendam in ecclesia Agriensi magistro Radulfo licentiato in Decretis. Tenetur. Anno II. D. Gregorii.”²⁷

Mindenesetre az előbbi idézet hitelességét szövegezése gyanússá teszi, mert úgy tűnik, hogy nem az eredeti forrás szövege, hanem a Monumenta Vaticana szerkesztőjének fogalmazása. Mivel azonban a Mon. Vaticana máskor mindig eredeti fogalmazásban szokta közölni a szövegeket, a kételyt csak megemlítjük, de nem tartjuk érvnek a hitelesség ellen. Egyébként meg kell jegyeznünk, hogy XI. Gergely pápa 1370. december 30-án lépett trónra, így az engedélyben jelzett szeptember az 1371. év szeptemberére vonatkozik.

Meglepő azonban, hogy a pécsi székeskáptalan prépostjai között is szerepel egy Rudolf, akinek ugyanolyan egyetemi fokozata van, mint az egri Rudolfnak: Rudolphus prepositus et Capitulum ecclesie Quinqueecclesiensis Zsigmond császár rendeletére Mikych bán fiát Istvánt több Kőrös megyei helység birtokába beiktatja predicto Rudolpho preposito, iuris canonici licentiato et in artibus baccalario . . .²⁸ 1387. novemberében.

Az azonos név, az azonos egyetemi fokozat azt a gondolatot kelti, hogy a két Rudolf egy személy. A 3 javadalom emlegetése Egerben is, Pécsen is pedig azt gyanítja, hogy az egri kinevezés hátterében is Pécs állott, mert csak így érthető meg, miért éppen a pécsi püspök kap engedélyt, hogy egy egri kanóniára ő nevezze ki az alkalmas személyt. A pécsi okmány kifejezetten említi az egyetemi célt, az egri okirat burkoltan utal erre. Ennek alapján összefüggést látunk a két okmány között: Rudolf azért kapta a pécsi püspöktől (természetesen a király engedélyével, mert erre vonatkozik a kitétel: nominando in cancellaria) az egri kanóniát, hogy a pécsi egyetemen tanítson kánonjogot. Később a pécsi formularé alapján fölcserélte az egri javadalmat a pécsi préposti tiszttel, de azért, hogy az egyetemen tovább tanítson. Ha igaz ez a rekonstrukció, akkor ez annyit jelent, hogy a pécsi formularé 1387, sőt még korábban, Alsáni bíbornoki kinevezése előtt, tehát 1385 előtt kelt.

Nehézsége ennek a rekonstrukciónak az a körülmény, hogy a formularé IX. Bonifác ügyiratai között fekszik. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy ez okmány egy formularés könyvben van. Már pedig egy formularés könyvet mindig a szóban forgó esetek után állítják össze. Talán ez az oka annak, hogy ez a formularé nem tartalmazza még a címzettnek nevét sem, míg az utána következő, hasonló természetű ügyiratnál legalább a cím ki van téve.

Sajnos, a Rudolf prépostra vonatkozó források²⁹ nem tartalmaznak személyi adatokat, mert a név csak oklevél-záradékokban fordul elő. Bizonyos, hogy Rudolf nem olasz név, de

²⁶ Monumenta Vaticana I/I. 495.

²⁷ I. m. I/I. 479.

²⁸ Hazai Okmánytár V. 176.

²⁹ Az 1387. évből: Hazai Okmt. V. 176.

magyar sem, hanem inkább osztrák. Ezért viselőjét szintén német eredetűnek tartjuk. Ez ismét olyan jel, mely a meghívást juttatja eszünkbe és a tanári jelleget igazolni látszik. Pécsi tartózkodásának ideje ezek szerint 28 év (1372—1400), melyből legalább 16 esztendő (kb. 1384—1400) mint prépost töltött Pécsen. Aránylag hosszú pécsi tartózkodása ugyancsak a tanári lekötöttséget látszik igazolni. Szakértők feladata lesz véleményt nyilvánítani, vajon az Ars notarialisban kimutatható jelenség, ti. sok ebben a könyvben az egrí és a pécsi formula, nem Rudolf prépost-tanárnak tulajdonítandó-e.

III. PÁL SZEZENI PRÉPOST

V. Orbán pápa 1369. április 2-án utasította Cato bácsi prépostot, hogy megfelelő kivizsgálás után avassa Pécsen jogi doktorrá Pál szezeni prépostot³⁰. A vonatkozó pápai okmány nem beszél arról, ki kérte ezt a rendkívüli, kivételes engedélyt, a jelek szerint nem Pál prépost, mert a szöveg azt mondja: *fuit pro ipsius Pauli parte supplicatum* (= Pál, részére kérték). Ez a körülmény ismét Vilmos püspökre utal. De annál határozottabban emeli ki az irat, hogy Pál már behatóbb jogi tanulmányokat végzett; hogy megérdemli a doktori címet; hogy a vizsgálat, következőleg az avatás is, Pécsen történjék; hogy az avatás ne csak a doktori cím viselésére jogosítsa föl nevezettet, hanem adja meg neki a tanítási engedélyt (*docendi licentiam*) is. Legfontosabb azonban, hogy a pápai kegy folytán történő avatás nem kívánta csorbítani sem a többi és kifejezetten nem a pécsi egyetem előjogait. Ezek a kiemelések arra engednek következtetni, hogy itt nem egyszerű szertartásról, valakinek a doktori címmel való fölékésítéséről volt szó, hanem egy sokkal gyakorlatibb célról, egy tanári állás biztosításáról a pécsi egyetem számára.

Úgy látszik Vilmos püspök külföldi tanárokat kereső akciója nem mindig járt a kellő sikerrel, kénytelen volt, illetve szándékában volt hazai erőket is igénybevenni. Így akadt meg a szeme Pál préposton, aki valamely külföldi egyetemen tanult, de doktorrá avatásig akár anyagi hiánya, akár betegség miatt nem tudott eljutni. Az akadályt Vilmos püspök úgy vélhette elhárítani, hogy a pápához fordult, és kérte a külföldön máskor is előfordult gyakorlat alkalmazását pécsi viszonylatban.

Fölmerülhet a kérdés, miért nem Vilmos püspök mint az egyetem kancellárja végezte ezt az avatást? Eloszlik e nehézség, ha meggondoljuk, hogy Vilmos püspök egyben királyi titkos kancellár is volt és így gyakran kellett a király környezetében, azaz Pécsen távol tartózkodnia.

IV. CZUDAR IMRE

Kevés valószínűsége van Czudar Imre pécsi tanárkodásának, de nem hallgathatjuk el legalább nevének megemléztetését, mert több körülmény ennek a lehetőségét is fölvetette. Nevezetesen:

1. Neve akkor bukkan föl Pécsen, amikor itt a jelek szerint az egyetemhez tanárokat keresnek, 1371-ben.³¹ (Lásd Pál prépostot és Rudolfot.)

2. Az iratok föltűnően hangoztatják jogi tanulmányait.³²

3. Kísérthet a gondolat, hogy azonosítsuk Imre regőlyi főesperessel, mert mindkettőjüknek atyja Miklós,³³ mindketten pécsi kanonokok, mindkettőjüknek azonos jogi végzettségük van, sőt Imre főesperesről azt is elmondják az iratok, hogy kiváló jogi ismeretei következtében kedvelt tanácsosa volt a híres diplomata pécsi püspöknek, Alsáni Bálintnak.³⁴

Ha azonban életrajzi adataikat egymással szembesítjük, kitűnik, hogy csak nagy hasonlóság van a két személy között, de nem azonosság.

Czudar Imre³⁵ 1371. jan. 18-ig: kalocsai prépost, egrí és pécsi kanonok.

1371. jan. 18. után: fehérvári prépost és pécsi kanonok
1376 nagyváradai püspök

Az 1393. évből: *AGEL PÁL: Historia brevis ven. Capituli Cath. Eccl. Quinqueecclesiensis. Pécs. 1838: Documentum Capituli Quinque-Ecclesiensis intuitu molendini supra Irugh (Ürög) editum ac in Archivio Capituli conservatum anni 1393. Canonicos sequentes exhibet: Praepositum Rudolphum . . . Sajátságos, hogy a Pécsi káptalani levéltárban ez az okmány nem található, a Koller által készített Mutató sem említi. Sőt Koller nagy munkájában (*Historia Episcopatus . . .*) sem fordul elő. Az 1400. évből: Zsigmondkori Oktm. II. 38. szám.*

³⁰ Róma, Vat. Levéltár. Reg. Aven 170. 591. BÉKEFI: I. m. 126.

³¹ Monumenta Vespremiensis II. 204.

³² . . . magistrum in artibus, qui ut asseritur, in iure Canonico studet. Mon Vespr. II. 204.

³³ Lásd WELTNER MÓR cikkét a Turulban 1891. 141. KOLLER: Historia . . . III. 185.

³⁴ . . . Emerico . . . magistro in artibus, . . . qui ut asseritur etiam in iure canonico proventus existit ot pro quo . . . Valentinus . . . asserens te dilectum consiliarium suum fore . . . KOLLER: Historia III. 185.

³⁵ WERNER MÓR: I. m. 141.

1378	egri püspök, Galiczia kormányzója.
1385	imolai püspök,
1386	erdélyi püspök,
1389	meghal.
Imre főesperes:	1371 regölyi főesperes, pécsi kanonok,
	1375 regölyi főesperes, pécsi kanonok,
	1376 regölyi főesperes, Alsáni Bálint titkára.
	1387—1393 pécsi székesegyházi főesperes. ³⁶ 1401 előtt meghal.

Bizonyos, hogy a bemutatott nevek még az eddig egyedül ismert Bolognai Galvanoval együtt sem adják egyetemünk tanárainak teljes névsorát az 1367—1379. évekből. Azonban e hiányos névsor is nagyjelentőségű, mert rávilágít egyetemünk olyan vonására, melyről eddig sejtelmünk sem volt. A felsorolt tanárok zöme ugyanis külföldi, sőt még a szebeni Pál prépost magyarságában is kételkedni lehet. Meggyőződésünk, hogy ennek oka nem a magyarság mellőzése, hanem az, hogy egyetemünkre vonatkozó összes kútforrások külföldön találhatóak. A külföld pedig elsősorban külföldiek emlékét őrizte meg, míg az itthon őrzött anyag az idők viszontagsága következtében mind elpusztult. A külföldi tanárok jelenléte azt bizonyítja, hogy egyetemünk nem helyi jellegű, provinciális főiskolának indult, alapítói előtt valóságos univerzitás lebegett, mely szívesen tárta ki kapuit az akkori művelt népek felé. Bolognai Galvano miatt eddig azt hittük, hogy egyetemünk gyökereit Olaszországban kell keresnünk. Lurtz Hermann és Rudolf prépost pécsi szereplése azt mutatja, hogy a gyökerek kiágyaztak német, sőt a pfalzi Vilmos püspökön keresztül francia talajba is.

Petrovich Ede

Királyfia Kis Miklós alakja régi irodalmunkban

Szilády Áron 1873-ban *A mesékről* címmel, rövid kétrészes tanulmányt közölt, melyben a szakirodalomban elsőként foglalkozott Királyfia Kis Miklós alakjával.¹ A hős nevének (Miklós, Kis Miklós, Szép Miklós, Király Kis Miklós, Királyfia Kis Miklós formában) mesében, balladában, példabeszédben gyakori előfordulása arra a helyes következtetésre indította, hogy nem csak a hozzáfűződő cselekmények, hanem maga a név és alak is régibb korból származik. Valószínűnek tartotta, hogy Királyfia Kis Miklós története nem csupán a száj-hagyományban élt, hanem talán verses feldolgozása is lehetett. „Hihető, hogy játjának [= druszájának] Toldi Miklósnak méltó társa volt s ha Ilosvaira nem tehetett is szert, emlékeztétét kegyelettel őrizte meg a mesélő nép mai napig.” A jelek szerint e mesékbe vándormotívumok is keveredtek, „de — folytatja Sz. Á. — a mese vagy tán helyesebben monda hősének tősgyökeres magyar voltát ezek ellenére is merem állítani.”²

Toldi és Királyfia Kis Miklós alakjának összekapcsolására az *indítékot* Szilády számára csupán a névrokonság jelentette. Bizonytalan abban is, hogy a Királyfia Kis Miklóssal kapcsolatos történet vagy történetek ősi alakját — melyet eredeti formájában nem ismerünk — mesének vagy mondának minősítse-e? Erre mutat „a mese vagy tán helyesebben monda” kifejezés. Mikor azonban adatokat hoz arra, hogy a *Kyralfia* név már 1287-ből ismeretes, álláspontját így összegezi: „Egy egész nemesi osztály viselte hát e nevet, melynek valamelyik tagja könnyen válhatott azon nemzeti mondakör hősévé, melyet csorbult széleivel ma már a meséknek, ki tudná megmondani hányadik rétege borít, de központját a hőst máig sem tudta megtorlott iszapjával eltakarni.”³ Itt tehát már nem is mondáról, hanem egyenesen nemzeti mondakörrel beszél a szerző.

Tíz évvel később, 1883-ban az RMKT IV. kötetének Ilosvai *Toldijához* fűzött jegyzeteiben újra foglalkozott a kérdéssel.⁴ Nemzeti mondakörrel már nincs említés, de leszögezi: „... bizonyosra vehetjük, hogy Királyfia Kis Miklós neve alatt valamely hősről szerzett magyar ének volt az, melyről szó van.” Királyfia Kis Miklós és Toldi Miklós alakjának benső rokonságát igazolandó a Királyfia Kis Miklós alakjával kapcsolatba hozható meseanyagból össze- gyűjtötte azokat a motívumokat, melyek Toldi alakjával vagy viselt dolgaival valamiféle

³⁶ Hazai Okmt. V. 176. AIGL: Historia ven. Capituli Quinqueecclesiensis. Pécs, 1838. 59.

¹ SZILÁDY ÁRON: *A mesékről*. MNy 1873. 65—67. és 148—151.

² I. m. 67.

³ I. m. 67.

⁴ RMKT IV. köt. 343—46.